

עוד על הראי"ה קוק והאנציקלופדיה התלמודית

ב'המעין' גיל' 238 (תמוז תשפ"א, עמ' 99) כתב הרב אורי רדמן בתוך דבריו כי "הרב קוק... לא כתב ערכים מהסוג שיש באנציקלופדיה התלמודית, אלא רק שירטט קווים כלליים"... ולא כן הדבר. כבר שנים רבות נמצא תחת ידינו ערך אנציקלופדי מובהק אותו הוציא הראי"ה קוק מתחת ידו. הדבר נעשה בשעתו לבקשת "בעל האוצרות" הידוע הרב יוסף דוד אייזנשטיין. הרב קוק קיים איתו מערכת יחסים מרתקת, והם החליפו ביניהם מכתבים שחלק מהם כבר פורסמו. הרב קוק העריך את האנציקלופדיה 'אוצר ישראל' שייסד הרב אייזנשטיין ושיבח את מפעלו, ועם זאת הוא לא נרתע מביקורת על סגנון חלק מערכיה, בבחינת "את אשר יאהב - יוכיח". אלא שהרב לא הסתפק בכך - הוא נעתר לפנייתו של הרב אייזנשטיין וכתב עבור "אוצר ישראל" את הערך המקיף "**בר מצרא**", שפורסם תחת הכינוי "הראי"ק" (הרב אברהם יצחק קוק) בכרך השלישי עמ' 170-173. ניתן כמובן לטעון שזו אינה כתיבה "מהסוג שיש באנציקלופדיה התלמודית", ואולם כל מי שמודע לפערים הניכרים שבין ערכי האנציקלופדיה עצמה - בין הערכים שבכרכים הראשונים והכרכים האמצעיים ובינם לאלה החדשים, יודע שלא ניתן לדבר על "סגנון" אחד ואחיד של האנציקלופדיה. כך ביחס לאנציקלופדיה, וכך מכל-שכן ביחס לאנציקלופדיות קודמות - פחד יצחק (למפרונטי), שדי חמד ועוד. אמור מעתה: הראי"ה הכיר היטב את הסוגה האנציקלופדיסטית, ולא רק "בקוויה הכלליים". לא זו בלבד שהוא עיין בה ואף ביקר אותה, אלא הוא עצמו אף משך ידו בכתיבה כזו ואף הותיר מתנובתו אחריו. לא בכדי הילך אם כן מייסד האנציקלופדיה, הרב מאיר בר אילן, בעקבי המשימות שהתווה הרב ב"הרצאת הרב" (עי' מ"ש ב'המעין' גיל' 238 הנ"ל עמ' 99-98).

נרי' גוטל, ירושלים

* * *

עוד בעניין 'בחינת כליות ולב'

לעורך שלום.

המאמר של הרב מתניה אריאל בגיליון הקודם של 'המעין' (גיל' 239 עמ' 69 ואילך) על הצורך והאפשרות לבחון את יראת השמים של האחר הוא מאמר חשוב מאוד, בעיקר מבחינה חינוכית והסברתית, אך לדעתי למעשה הוא אינו פרקטי. עינינו ראו כמה אנשים שנחשבו רבנים גדולים (יותר או פחות) נחשפו בקלונם בשנים האחרונות, וזה מעורר את

השאלה האמנם אנו יכולים לזהות יראת שמים? והתשובה היא שבתאוריה כן, למעשה כנראה לא כל כך...

שאל בר אילן, יד בנימין

תגובת הרב מתניה אריאל:

תודה על ההערה. נראה לי שרבנו יונה שהובא במאמר (שם עמ' 74) נותן מענה בדיוק לעניין הזה: כשמדובר באדם צבוע, שמעמיד פנים ומסתיר את מעשיו, אכן אין לנו יכולת לדעת מי הוא באמת, וה' יראה ללבב. אבל כשאדם מתנהג או מתבטא באופן שמעיד על בעיה ביראת השמים שלו - בהחלט ניתן להגדירו כמי שאינו ירא שמים, או לפחות שחסרה בו יראת שמים בהתאם לחומרת דבריו ומעשיו, וכמובן כשמדובר בהתנהגות קבועה ולא בכזו שניתן ללמד עליה זכות. עלינו להודות לקב"ה על היכולת המסויימת שהוא נתן לנו להבחין הבחנות גם בעניין זה, תוך ידיעה שאכן יכולותינו מוגבלות בכל תחום - וגם בתחום הזה. בפועל רוב האנשים אינם צבועים, וניתן לסמוך על מי שנראה לנו כירא שמים שאכן הוא כזה, כשם שרוב הרופאים ושאר אנשי המקצוע מתנהלים בכנות ובישרות ואין סיבה שנפסול את כולם בגלל בודדים שכושלים. לסמוך על הבחנתנו בעיניים עצומות באמת אי אפשר, ומי לנו גדול ממשה רבנו שמינה את קורח להיות אחד מנושאי הארון (במדבר רבה יח, ג) ומסתבר שלא זיהה בו שום דופי עד שהתחילה המחלוקת, וכך אירע גם עם אלישע וגיחזי (מל"ב פרק ה) ועוד. המקרים של רבנים שנחשפו בקלונם מלמדים שהתנהגות שונה או מוזרה צריכה להדליק נורה אדומה, ובפרט כשמדובר ברצף של התנהגויות כאלה.

מתניה אריאל, נוף אילון

* * *

שמונה זיכרונות מהשנים תש"ד-תש"י*

א. בזמן המלחמה בימי המצור על בודפסט התחבאנו, אמי ע"ה ואני שאבדל לחיים, במעון של הצלב האדום כנוצרים. באותה שנה חלו חנוכה וחג המולד באותם ימים. בליל חג המולד התבקש כל ילד בתורו ע"י האחראים במעון לגשת לעץ האשוח, ולהדליק נר אחד מהנרות שהונחו בין ענפיו לכבוד החג. לפני שהגיע תורי שאלתי את אמי ע"ה בלחש, האם יכול אני לברך על הנר 'להדליק נר של חנוכה'? אמי חשבה רגע ופסקה: 'תתכוון להדלקת נר חנוכה, אך בלי ברכה'. לימים סיפרתי למו"ר הגר"ח קנייבסקי שליט"א את הסיפור, ותגובתו הייתה: 'פה פסקה אמך ע"ה'.

* נער הייתי גם זקנתי, ומדי פעם פוקדים אותי זיכרונות מימים עברו. נעניתי להפצרת ידי"נ העורך יצ"ו להעלותם על הכתב, למען לא יאבדו בתהום הנשייה.

- ב. בתקופה ששהיתי עם אמי בווינה אחרי המלחמה, לפני שעלינו ארצה, יצאתי פעם במוצאי שבת מבית הכנסת אחרי התפילה. ממול לבית הכנסת הזה שכן בית מרזח, וראיתי שנערה אחת שרועה שם על המדרגות. כשעברתי לידה היא רמזה לי לגשת אליה, ושאלה אותי: 'איס שאהן שאבעס אויס' [=האם כבר יצאה השבת?]. משהשבת שאכן כבר יצאה השבת היא נראתה מרוצה, שלחה את ידה לכיס שמלתה והוציאה סיגריה והציתה אותה... הוי, נשמות טועות...
- ג. הגב' הנרייטה סולד ומר הנס בייט מיינו את ילדי 'עליית הנוער' כדי לשולחם לקיבוצים. בהגיע תורי עמד שם ר' יעקב כ"ץ ז"ל מפעילי פא"י בחיפה, וביקש מהם לשלחני לשיבה, בהיותי נין של ר' קאפל רייך זצ"ל. הם נענו לבקשה, וכך נקלטתי בישיבת פוניבז' לצעירים. הרב כהנמן זצ"ל שמח על כל ילד מעליית הנוער שהגיע לשיבה, כי מהתקציב שקיבל עבור ילדים אלו פירנס כמעט את כל הישיבה. ואכן, באחת מהצגות הפורים שערכנו, התלמיד ששיחק את 'הרב' חיבק ילד אחד בבואו ל'בתי אבות', פנימיות הילדים של ישיבת פוניבז', כשהוא לוחש לאוזנו: 'ילד שלי, נכון שנשלחת מעליית הנוער?'...
- ד. פעם בפורים, אחרי שקיימתי את מצות היום כהלכתה, נכנסתי לחדר שבו ערך הרבי מנדבורנא זצ"ל את שולחנו. ניגשתי אליו ואמרתי לו 'רבי, ברכני'. 'ברך אתה אותי' השיב לי. שמתי ידי על ראשו, ואז ראיתי שהתלמידים מסביב רוצים לעוקרני. כדי להינצל מחמת זעמם התכופתי אל הרבי ולחשתי לו: "אייזיק בנך נהרג כשהיה על ידי". הרבי הרים עיניו השמימה ולחש: "שלחתי אותו לבדו, כמו את יוסף הצדיק, וטורף טורף. אי לי". הוא ביקשני לסור אליו למחרת ולספר לו את כל הידוע לי, וכך עשיתי.
- ה. אמי ע"ה הייתה חברה טובה של הרבנית מטשיבין ע"ה, אשת הגאון רבי דב בריש ויידנפלד זצ"ל, ומדי לכתה בשבתות לבקרה בביתה בירושלים הפצירה בי ללכת עמה. "אני אכנס לרבנית ואתה לחדרו של הרב" אמרה לי. שמעתי בקולה, והרבה תורה למדתי מפיו של הרב זצ"ל בביקורים אלו.
- ו. ביום חתונתי ניגשתי לרב מטשיבין זצ"ל והזמנה בידי, כדי שיברכני. הרב התנצל שקשה לו ליסוע עד תל אביב לחתונה, ונתן לי את ספרו 'דובב מישרים'. בחוצפתי 'החברונאית' ביקשתי שירשום לי הקדשה, אך הרב דחה את בקשתי. הוא נימק זאת בכך שלפניי היה כאן חתן אחר וגם לו נתן 'דורון דרשה' את ספרו, אך ההוא לא ביקש הקדשה, 'והנה לאחר זמן', המשיך הרב, 'יראה מישהו כי לזה כתבתי הקדשה ולאחר לא'... אך לא יצאתי ריקם מלפניו. הרב הכתיב לי וז"ל: 'קיבלתי ספר זה מהרב מטשיבין ליום חתונתי יום שמחת לבי'.
- ז. הרב אברמסקי והרב זווין זצ"ל היו בידידות עוד בהיותם ברוסיה. בבוא הרב

אברמסקי לביקור בארץ הקודש בתקופה ששימש כראב"ד לונדון סב אל ביתו של הרב זווין, ואמר לו: "על הכל נשוחח, חוץ מאשר על חמ"ץ". "מאי משמע" שאל הרב זווין? "חב"ד, מזרחי, ציונות" השיב לו הרב אברמסקי...

ח. בתוך המו"מ ההלכתי ביניהם הם הזכירו ירושלמי, אך לא זכרו את מקומו המדויק. הרב זווין לקח סולם כדי לעלות ולהוריד את הירושלמי מהמדף. פנה אליו הרב אברמסקי ואמר: "יושבים כאן שני זקנים ולא מתביישים שאינם זוכרים ירושלמי מפורש... הבה נחזור על משנתנו ונגיע בעצמנו לירושלמי המבוקש"... וכך עשו. כך סיפר לי הרב זווין זצ"ל.

יעקב קאפל רייניץ, נוה דניאל

הניצחון שנתן ד' ביד עבדיו הכהנים שנתגברו על היוונים, שביקשו לא רק לעקור את עם ישראל ממעמדם החומרי כי אם לעקור את תכונת החיים שישראל מודיעים בעולם שהם צריכים לחיות על פי שורשי התורה, שתהיינה הטהרה והצניעות המטרה הראשית בחיי המשפחה ואחריהן יימשכו יתר המידות והדעות הישראליות - את זה שנאו עם היוונים, וראו בזה צר ואויב לתרבותם הם שהעמידה לנס את עליצות החיים והנאותיהם הגופניות והדמיוניות. על כן הייתה שנאת היוונים רבה מאוד לתורת ישראל. והנה כפי דרך המיצוע הנוהגת באיש הישראלי אף על פי שאינו מצויין, מכל מקום בחיי המשפחה מוכר האור העברי, הטוהר והצניעות, האמון וכל המידות המסתעפות מזה לטובה, ניכרים יפה לשם ולתפארת בכל בית בישראל המתנהג על פי דרכי התורה והמצוה, על כן חובת מצות חנוכה 'נר איש וביתו', ואנשי המעלה שבישראל, שחיהם עצמם עומדים ראויים להרגיש בהם את הקדושה האלוקית שחתמה עליהם התורה השלמה, הם ראויים להיות מהמהדרים 'נר לכל אחד ואחד', גם בחיי היחיד יזכרו ההוד והתפארת ואורה של תורה המתלווים עמהם בכל דרכיהם. אם אך מצויין הוא לשמור יפה דרכיו על פי דת ותורה אז יקוים בו "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך", מאותם היחידים המצויינים שכל דרכיהם שקולים בשקל הקודש, עד שלא רק מכלל חיי משפחתם בולטת הקדושה האלוקית כי אם גם מחייהם הפרטיים...

ראי"ה קוק, עין אי"ה ב. ז (עם שינויים קלים)